

Európa a kora újkorban: a nagy földrajzi felfedezések és gazdasági következményei

Előzmények

A 15. század közepétől Európában fejlődés indult meg: gazdasági fellendülés és népességnövekedés ment végbe. Az iparosodó és sűrűn lakott Nyugat-Európa már nem tudta elég élelemmel ellátni népességét, ezért mind több mezőgazdasági terméket importált, főleg Kelet-Európából (kontinentális munkamegosztás kezdete).

- az európaiak kedvelték az ázsiai **luxuscikkeket** (pl. selyem, textil festőszerei, keleti ékszerek stb.)
- a XV. századtól a keletről nyugatra irányuló távolsági kereskedelmet a Török Birodalom vámolta meg

Gazdasági előzmények:

- a Földközi-tengeren veszélyes a szállítás, mivel a **törökök** elfoglalták 1453-ban Konstantinápolyt, így a Boszporusz és a Dardanellák is az ő kezükre kerültek; vagy át sem engedték a hajókat, vagy hatalmas vámokat szabtak ki az árukra, s ez áremelkedéshez vezetett
- **Aranyéhség:** Európában egyre kevesebb volt a nemesérc, amiből pénzt készíthettek: Európa nyersanyaglelőhelyei kimerültek, elérték a bányászok a talajvizet, ami alól akkoriban még nem tudták kibányászni a fémeket; Európa az ázsiai cikkekért pénzzel fizetett, így abból rengeteg kiáramlott

tehát

- új utakat kellett keresni, melyeken kikerülnek a törököket
- olyan területeket kellett keresni, ahonnan a nemesércet pótolni tudják

Tudományos előzmények:

- új térkép: hiányzott az Újvilág, a Csendes-óceán első világtérkép 1474
- a tudósok sejtik, hogy a Föld gömb alakú
- a hajózás technikájának fejlesztése, új hajótípusok: karavella (nagy vitorlafelületű, hátsó kormányos hajó)
- helymeghatározó eszközök: iránytű (arab), asztrolábium (olyan eszköz, mely bizonyos csillagászati számítások gyors elvégzését teszi lehetővé, rendkívül fontos szerepet nyert a középkori tengeri navigációban).

Portugál és spanyol felfedezések

A portugálok felfedező utakat indítottak az arany és a fűszerek megszerzésének reményében Afrika partjai mentén. **Diaz** elérte a Jóreménység fokát (1487) és **Vasco da Gama** Afrika megkerülése után kikötött Indiában (1498). Kasztíliai Izabella támogatásával indulhatott el Indiába az olasz **Kolombusz** Kristóf három hajója. Útja a vártnál hosszabbnak bizonyult, bár a passzát szelek megkönnyítették haladását. Így is közel 2 hónap után, 1492-ben köthetett ki az amerikai kontinens előterében elhelyezkedő Bahama-szigetek egyikén. Kolombusz 1504-ig még háromszor kelt át az óceánon, elérte Kubát, Puerto Ricot, Panamát és Jamaicát. Útjáról nemesfémeket,

drágaköveket, Európában ismeretlen növényeket (burgonya, kukorica, dohány) és indiánokat hozott. Kolumbusz két naplót is vezetett: egyet magának és egyet a legénységének. Kolumbusz abban a hitben halt meg, hogy Indiába jutott. A felismerésre, hogy új kontinenst fedezett fel **Amerigo Vespucci** jutott, aki 1501-1504 között járt itt. Dél-Amerikában szállt partra, a La Plata folyó torkolatánál. **Magellán** (spanyol) körbehajózza a Földet. 1519-ben indult útnak Victoria nevű hajójával, de 1522 Fülöp-szigeteken bennszülöttek megölik. Hajója nélküle tért vissza Európába.

Spanyolország és Portugália versengett a felfedezett területek birtokbavételéért, ezért 1494-ben a pápa közvetítésével aláírták a **tordesillasi szerződést**, ami kettéosztotta a földgömböt, a vonaltól balra eső területek a spanyoloké, a jobbra esők pedig a portugáloké lesznek.

Gyarmatosítás

A felfedezők a kereskedelmi telepek létrehozása után az újonnan megismert népeket és területeket gyarmatosították. Ázsia népes és fejlett országait az európai hajósok nem tudták meghódítani. Amerika kitűnő lehetőségeket biztosított: hegységei hatalmas mennyiségű, könnyen kibányászható nemesfémeket rejtettek, trópusi területein ültetvényeket lehetett létesíteni. S mindezen kincsek elérhetőek voltak az európai emberek számára, mert a legfejlettebb indián kultúrák is csak az egyiptomi Óbirodalom szintjén álltak. Így a vas- és tűzfegyverek birtokában könnyű volt a kő- és fafegyverekkel védekező indiánok leigázása. Közép-Amerikában a **maják** városállamai egy-egy helyi főnök közvetlen vallási és politikai vezetése alatt álltak.

Az **asztékok** (a mai Mexikó) intenzív földművelést folytattak, a mocsarakban „úszókerteket” (mesterséges szigeteket) alakítottak ki, így évente többször is be tudták takarítani a termést. Jellemző növényeik a kukorica, a bab, a tök, a paradicsom, a kakaó, a gyapot, a dohány. A ránk maradt források sokszínű kézműiparról, építészetéről, élénk kereskedelemről és megtervezett városokról tanúskodnak.

Az **inka** birodalom a mai Peru területén helyezkedett el.

A spanyol hódítók (konkvisztádorok) elfoglalták, majd lerombolták a magasabb szintű indián kultúrákat. A spanyolok bányákat nyitottak, ültetvényeket létesítettek. Az ültetvényeken kezdetben indiánokat dolgoztattak, azonban az őslakók nem váltak be munkásnak. Számuk egy évszázad alatt a tizedére csökkent (európaiak által behurcolt járványok). Az indiánokkal sokszor erőszakosan, kegyetlenül bántak. Az ültetvényekre Afrikából hoztak be rabszolgákat.

Felfedezések következményei a korai kapitalizmus kialakulása,

- árforradalom (az áruk ára megemelkedett Nyugat-Európában; olcsó a nemesfém; sok jön be az Újvilágból),
- lehanyatlak a levantei kereskedelem; új kereskedelmi útvonal,
- centrum- és periféria áthelyeződés: a Földközi tengerről az Atlanti óceánra,
- céhek helyett manufaktúrák,
- gyarmatosítás: spanyolok és portugálok az élen; néger rabszolgák az ültetvényeken,
- világkereskedelem új útvonala (Atlanti-óceán; központja: Antwerpen)

Az újonnan felfedezett, gyarmati területekkel való kapcsolattartás során alakult ki a **világkereskedelem**, melynek központjai Európa atlanti parti kikötővárosai voltak. Afrikából rabszolgákat, drágakövet, elefántcsontot exportáltak, iparcikkért, fegyverekért, alkoholért cserébe. A rabszolgákat az amerikai ültetvényekre szállították. Innen nyersanyagot, növényeket (kakaó, kávé, dohány, cukor), illetve nemesfémeket exportáltak Európába, cserébe késztermékek érkeztek. A Távol-Keletről luxuscikkek (selyem, fűszerek, tea) érkeztek aranyért és fegyverekért.

A felfedezéseket követően óriási mennyiségű **nemesfém** áramlott Európába. Ez értékének csökkenését (inflációt) és a termékek árának folyamatos emelkedését idézte elő (árforradalom). Főleg a mezőgazdasági termékek ára nőtt, mivel Nyugat-Európában iparcikkeket termeltek a gyarmatokra, és a növekvő lakosság élelmiszerigényét csak behozatallal tudták kielégíteni (kontinentális munkamegosztás).

A Kelet-Európából importált gabonáért iparcikkal fizettek, valamint a gyarmatokra is iparcikkeket exportált Nyugat-Európa. A megnövekedett keresletet azonban a céhes ipar kereteiben nem lehetett kielégíteni, ezért élelmes vállalkozók **manufaktúrákat** hoztak létre. Műhelyeikben bérmunkásokat alkalmaztak, a nyersanyagról és a munkaeszközökről is ők gondoskodtak. A manufaktúrákban munkamegosztás volt, aminek következtében olcsóbban és többet termeltek, mint a céhekben. A versenyben sok kézműves ment tönkre, a kereskedő vállalkozók kezén pedig jelentős tőkék halmozódtak fel. Kialakultak a **tőkés termelés** gazdasági és társadalmi előfeltételei.

A gyarmatosítás Európa politikai életére is hatással volt: Spanyolország, valamint a gyarmatosításba bekapcsolódó Anglia nagyhatalommá vált, míg az addig kereskedelemben élen járó itáliai városok háttérbe szorultak. A kereskedelem súlypontja egyértelműen az atlanti partvidékre tevődött át, így a levantei kereskedelmet ellenőrző Oszmán Birodalom helyzete is megrendült.